

סינדרום הפילגש

אלי פודה 17.11.2014 20:00

לפני כחודש וחצי נסעה שרת המשפטים, ציפי ליבני, בחשאי לניו יורק, למפגש שבו השתתפו שרי החוץ של חלק גדול ממדינות ערב, בכירי הליגה הערבית ושרי חוץ מכמה ממדינות אירופה. נושא הפגישה היה גיבוש של קואליציה אזורית נגד ארגון דאעש. ההשתתפות של נציגה ישראלית רשמית בשיחות כאלה היתה הישג חשוב למדיניות החוץ הישראלית, והיא מאשרת את מה שנכתב כאן בעבר, שההתפתחויות באזור יוצרות הזדמנות לישראל ליצור בריתות וקואליציות חדשות. אלה החדשות הטובות. החדשות הרעות הן, שהחשאיות רק הדגישה שוב את העובדה שישראל עדיין סובלת מ"סינדרום הפילגש" במזרח התיכון — כזו שמוכרחים לשמור בסוד על היחסים עמה. במשך מרבית שנות הסכסוך הישראלי-ערבי ניהלה ישראל קשרים סודיים עם יחידים ומדינות במזרח התיכון. אינטרסים משותפים הובילו לשיתופי פעולה מזדמנים, שצריך היה להסתירם כדי לא לסכן את משתפי הפעולה. המלך עבדאללה הירדני וגם בנו, המלך חוסיין, קיימו שיחות רבות עם מנהיגים ישראלים. עבדאללה אף שילם בחייו על מגעים חשאיים, שכמעט הובילו לחתימת הסכם שלום ראשון עם מדינה ערבית. גם הקשרים בין ישראל, טורקיה, איראן, אתיופיה, וכנראה גם סודאן, בסוף שנות ה-50 ותחילת שנות ה-60 — מה שמכונה "ברית הפריפריה" — היו חשאיים. שיתוף הפעולה בשנות ה-50 נועד להילחם באיום למזרח התיכון שנשקף ממצרים והפאן-ערביות תחת הנהגת גמאל עבד אל-נאצר. ישראל אף היתה מעורבת בחשאי במלחמת האזרחים בתימן בשנות ה-60, וסייעה למלוכנים במאבקם נגד המשטר הרפובליקאי שנתמך על ידי נאצר. ישראל גם סייעה באופן חשאי לכורדים בעיראק, במאבקם נגד שלטון הבעת, מאמצע שנות ה-60. מאוחר יותר סייעה ישראל למארונים בלבנון, אולם משעה ששיתוף הפעולה יצא לאוויר העולם במלחמת לבנון הראשונה ב-1982, התכחשו לו המארונים. גם עם המצרים וגם עם הפלסטינים התנהלו שיחות חשאיות רבות עוד בטרם נחתמו ההסכמים הפורמליים. ומאז שפורסמה תוכנית השלום הערבית ב-2002, פוזרו רמזים רבים על פגישות בין נציגים ישראלים וסעודים. התקופה היחידה שבה הצליחה ישראל להיחלץ מ"סינדרום הפילגש" היתה לאחר החתימה על הסכמי אוסלו ב-1993. עשור שנות ה-90 היה תור הזהב של יחסי ישראל עם מדינות האזור: היא קיימה אז יחסים דיפלומטיים ברמות שונות לא רק עם מצרים וירדן, אלא גם עם מרוקו, תוניסיה, מאוריטניה ושורה של מדינות במפרץ הפרסי. שיתוף הפעולה בין ישראל וטורקיה הגיע אז לשיאו, ומספר ועידות כלכליות אזוריות הביאו לפגישות פומביות בין אנשי עסקים ישראלים וערבים. אין טעם בנוסטלגיה — גם אז עדיין סירבו רבים בעולם הערבי לראות את ישראל כחלק מהמזרח התיכון. אך מה שחשוב הוא, שההסדר שנראה באופק עם הפלסטינים הביא לשבירת המחסום ואיפשר לתת פומבי לקשרים עם ישראל וישראלים. זה נגמר לאחר כישלון ההסכמים ופריצתה של אינתיפאדת אל-אקצא; או אז חזרה ישראל למעמד המסורתי של הפילגש במזרח התיכון: מוקצית פומבית, וזוכה להכרה ושיתוף פעולה מסויג רק בלית ברירה. ישראל אמנם סובלת מסינדרום זה במשך רוב שנות קיומה, אך אין זו גזירת גורל. ההיסטוריה של

הסכמי אוסלו מלמדת כי ישראל לא נידונה לבידוד ולהחרמה, אלא שבידוד והחרמה הם גם תוצאה של מעשיה. אי־פתרון הבעיה הפלסטינית, ובעיקר האטימות שמגלים מקבלי ההחלטות בהמשך הבנייה בהתנחלויות ובדחייתה של יוזמת השלום הערבית, הם בעוכריה של מדינת ישראל. הסיכוי לקבלתה מחדש למזרח התיכון טמון ביכולתה לגלות יוזמה, מקוריות וגמישות מחשבתית. לא ברור כיצד קללתו של בלעם, "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב" (במדבר כ"ג, ט') נהפכה למוטו של רבים בישראל; ראוי שהמוטו של ראש הממשלה השני, משה שרת — "לא לבדד תשכון ישראל, לא רק במזרח התיכון אלא בקרב עמי תבל" — יהיה נר לרגליהם של מעצבי המדיניות.

פרופ' פודה מלמד בחוג ללימודי איסלאם ומזה"ת באוניברסיטה העברית, וחבר במיתווים — המכון הישראלי למדיניות חוץ אזורית